

باغ بازار و جایگاه آن در ایران

محمد چراغی^{۱*}، غزال صفدریان^۲

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه معماری، واحد پردیس، دانشگاه آزاد اسلامی، پردیس، ایران

۲- استادیار گروه معماری، واحد پردیس، دانشگاه آزاد اسلامی، پردیس، ایران

Mohammadcheraghi117@gmail.com

چکیده

با پیشرفت تکنولوژی و افزایش جمعیت، کمبود فضاهای سبز و نیز آلودگی هوا به یکی از جدی ترین معضلات زیست محیطی تبدیل شده است. در ایران چند سالی است که به صورت جدی با مشکل آلودگی هوا و کمبود فضای سبز مواجه هستیم. کشور ایران پس از گذشت سال های از شکل گیری خود در سال های اخیر با تغییرات عمده و کمبود فضای سبز رو به رو است. در قالب نیاز به افزایش تراکم جمعیتی و آلودگی ها و کمبود فضای سبز و تعاملات اجتماعی در ایران باغ بازار ها از سویی می تواند به بخشی از مسائل مهم شهری جهت پاسخ گویی به نیاز ها باشد. اما این پدیده خود می تواند نگرانی هایی را نیز به وجود آورد. یکی از چالش های اساسی ایران کمبود فضای سبز جهت کاهش آلودگی و ... می باشد.

شیوه تحقیق بر مبنای تحقیق توصیفی - تحلیلی و روش استدلال قیاسی بوده جمع آوری اطلاعات مورد نیاز مقاله حاضر از طریق مطالعات کتابخانه ای و استفاده از اسناد و مدارک می باشد.

در قالب بررسی نمونه های موردی باید به این نکته اشاره کرد که نگارنده با توجه به هدف این پژوهش و عدم وجود چارچوبی کلی برای باز تعریف باغ بازار در قالب کشور ایران اقدام به بررسی نمونه های مشابه در ایران و خارج از ایران کرده است و در آخر تحلیل و بررسی شده است. در قالب نتیجه گیری مقاله با توجه به اینکه نمونه موردی مشابه باغ بازار موجود نبوده به بررسی نمونه های مرتبط پرداخته شد که با توجه به بررسی نمونه ها جایگاه حدودی باغ و بازار در ایران با توجه به تاریخچه کهن ایران بر اساس شرایط فرهنگی و اجتماعی و ... بررسی گردیده است.

کلمات کلیدی: باغ، بازار، ایران، فضای سبز

۱. مقدمه

نگاهی گذرا به دنیای پیشرفته ی کنونی از دیدگاه فضای سبز، گویای این پیام است که گسترش فضای سبز در کشورهای مختلف دنیا، همبستگی تامی با پیشرفت کلی هر مملکت دارد. بدین معنا که کشورهای پیشرفته، از سرانه ی فضای سبز بیشتر و کشورهای در حالی توسعه یا توسعه نیافته، به تناسبی از سرانه ی فضای سبز کمتری برخوردارند (خوشخویی، ۱۳۷۱: ۵۷). البته باید توجه داشت که اهمیت فضاهای باز و سبز شهری تنها در کاربرد تفریحی شان نیست، بلکه علاوه بر کاربرد تفریحی و گذران اوقات فراغت، فضاهای سبز شهری به دلیل تأثیرشان در کاهش آلودگی هوا، حفظ محیط زیست و پرورش روحی و جسمی شهروندان اهمیت دارند (saeidniya 2004) برای شهرسازان امروز، شهر تنها محلی برای کار و فعالیت و جابجایی نیست؛ شهر همچنین بایستی شرایط لازم برای آرامش خاطر، تفکر و تجدید قوا را نیز فراهم آورد (طالقانی، ۱۳۷۱: ۲۴۹). فضاهای سبز شهری هم واجد بازدهی اجتماعی و هم واجد بازدهی اکولوژیکی هستند (شریقی، ۱۳۷۱: ۱۷۷). به طور کلی دو نگرش متفاوت در مورد نحوه توزیع فضای سبز در شهر وجود دارد. بر مبنای نگرش اول ساخت کالبدی شهر بر اثر تمرکز و تداوم فضای سبز، تکمیل شده و یک مجموعه سبز یا محیطی آرام در مقابل محیط شلوغ شهری فراهم می آید. تعریف قلمروهای شهری، به وجود آوردن محیط های آرام و ایجاد تنوع در محیط شهری از امتیازات این نحوه توزیع است. در مقابل بر مبنای نگرشی دوم در این دیدگاه فضای سبز در زندگی شهری ادغام و جزئی از آن می شود (پاپلی یزدی و رجبی، ۱۳۸۹: ۱۲۵-۱۲۶) واقعیت این است که در گذشته توسعه کشاورزی و صنعتی، مسائل مهمی را در محیط زیست انسان موجب شده است (شکوئی- ۱۳۸۶: ۱۵۶-۱۵۱۷). از این رو نظریه پردازان که به رشد امکانات فناوری در جهت کاهش محدودیت ها به سمت کاهش اقدامات تخریبی در محیط زیست و کیفیت حیات بشری امیدوارند (بارو، ۱۳۸۰-۱۲۷). نظریه توسعه پایدار را مطرح نموده اند. توسعه پایدار، مفهومی عقلانی است که تغییرات در بسیاری از جنبه های دنیای امروز در آن گنجانده شده است (هال و فیفر، ۱۳۸۸: ۲۷۵). این واژه اولین بار به طور رسمی توسط خانم برانت لند در سال ۱۹۸۷ در

گزارش "آینده مشترک ما" در نتیجه توجه به مسائل زیست محیطی در سطح جهان مطرح شد (زیاری، ۱۳۸۷: ۱۶-۱۷). در این مفهوم بر برآوردن نیازهای کنونی بشر، بدون نابود ساختن توانایی های نسل های آینده تأکید شده است (سازمان حفاظت محیط زیست، ۱۳۷۸) و بر مبنای این تعریف، قبل از این که هر جامعه ای بتواند به پایداری برسد، لازم است عدالت بین نسل ها و درون آن جامعه تأمین شود (مولدان، ۱۳۸۱: ۲۱۱). در سال های اخیر، مفاهیم مختلفی از پارادایم توسعه پایدار ارائه شده است که بیشتر بخش های آن را شاخه های مختلف جغرافیا تشکیل می دهند. چنان که از توسعه پایدار شهری مفاهیمی مثل: شهر سبز، بوم شهر، شهر قابل زندگی، شهر چاره جو و شهر محیطی نام می برند که همه این مفاهیم از بار قوی جغرافیایی خبر می دهند (شکوئی، ۱۳۸۶: ۲۶۸).

در حقیقت می توان گفت واژه پایداری امروزه ابعاد وسیعی را در بر می گیرد که پایداری شهری از آن جمله می باشد (محمدی ده چشمه و محمدی، ۱۳۸۵: ۶۴). برخی از ویژگی های محیط های با کیفیت شهری عبارتند از: قابلیت زندگی داشتن، امنیت و آسایش نسبی داشتن، باهویت بودن، حس اجتماعی و مشارکت را در بین شهروندان ایجاد نمودن، پایداری و توجه به مسائل زیست محیطی و ... (Jacobs & Appleyard 1987:115-116)

۱- اهداف و فرضیه تحقیق

با توجه به تحقیقات و پژوهش های فراوانی که در ارتباط با هماهنگی بستر با نوع معماری بنا ارائه شده، اما هنوز الگوی جامع و کاملی از باغ بازار ارائه نگردیده است. لذا دغدغه ی نگارنده از بیان این پژوهش این بوده است که: می توان با بازنمایی و تحلیل نمونه ها و یافته های مختلف متناسب با این موضوع، امکان بازیابی الگوی جامع برای هماهنگی بافت شهری و بستر فرهنگی و اجتماعی و اقتصادی با باغ بازار که تبلور کاملی از معماری گذشته و حال است ارائه کرد. و به جایگاه باغ بازار در ایران رسید؟

۲- روش تحقیق

شیوه تحقیق بر مبنای تحقیق توصیفی - تحلیلی و روش استدلال قیاسی می باشد. جمع آوری اطلاعات مورد نیاز مقاله حاضر از طریق مطالعات کتابخانه ای و استفاده از اسناد و مدارک، جمع آوری شده است. مقاله حاضر برای تبیین موضوع، ابتدا تعاریف و مفاهیم مرتبط با موضوع را معرفی می کند و پس از آن با اشاره به سابقه پروژه های انجام شده در این بخش، چارچوبی کلی از نتایج ارائه می گردد.

۲- مفاهیم

۲-۱ باغ

۲-۱-۱ باغ سازی چیست؟

باغ سازی هنر ترکیب عناصر معماری، عناصر گیاهی و نمایش آب است با یکدیگر، به گونه ای که نتیجه کار با توجه به شرایط اقلیمی، پاسخگوی انتظارات و آرزو های مردم فرهنگی خاص باشد در مورد باغ.

۲-۱-۲ هدف از باغ سازی

ممکن است اهداف متفاوتی برای ایجاد باغ وجود داشته باشد. مانند باغی که پیرامون قصری را شکل داده است و یا باغی که برگرد آرامگاهی ایجاد شده باشد و یا باغی که برای استفاده همگانی طراحی و ساخته شده باشد، ولی همواره یکی از اهداف کلی باغ وصول همنشینی با طبیعت است که به صورت کشتی در نهاد انسان ها وجود دارد. زندگی شهرنشینی انسان را از طبیعت جدا می کند، باغ سازی دعوتی است از طبیعت به درون شهر و جامعه، منتها در این حرکت طبیعت در رابطه با خواسته انسان ها و فرهنگ آن ها به گونه های مختلف به نظم کشیده می شود و به صورتی در می آید که نه طبیعت کامل است و نه معماری تنها بلکه حاصل کار کنار آمدن هر یک از عناصر تشکیل دهنده باغ است با عناصر دیگر (Daneshdost, 1990:214-224)

۲-۱-۳ عناصر تشکیل دهنده باغ ایرانی

به طور کلی یک باغ با ترکیب عوامل زیر شکل می گیرد:
زمین- آب- گیاهان- معماری- پدیده های فرعی

۴-۱-۲ هندسه باغ ایرانی

به کارگیری فرم های طبیعی در معماری، نشان گرایش انسان به آثار خلقت و تأثیرات آن است. از سوی دیگر فرم های طبیعت در گذشته از نقش مؤثرشان چه در زمینه عملکردی و چه در باب زیبایی، مورد احترام و تقدس فرهنگ ها و اقوام ملل مختلف برخوردار بوده اند. به عنوان مثال حیوانات و پرندگان در کشورهای مختلف و در آیین های و جوامع گوناگون بنا به گذشته فرهنگی آن ها، هر یک تقدسی خاص داشته اند. (Khakznd et al, 2007: 35-47)

در معماری ایرانی به ویژه منظر ایرانی توجه به جهات اصلی و جهت آسمان همواره مورد توجه بوده است به طوری که هانری کربن نیز در مقدمه کتاب اصفهان، تصویر یک بهشت با تأکید بر این نکته، حوض آب را کد در حیاط مسجد را بازتابی از این اندیشه می داند. انسان دربردارنده هر آن چیزی است که عالم کبیر را می سازد و همین مختصات است که به تمام مکان های زندگی فرد مسلمان تعیین می بخشد. عبادات او رو به جهتی خاص است، رو به قبله، خانه می سازد و شهرسازی می کند و در صورتی که بخواهد فضای بهشتی را به زمین می آورد، هندسه را به کار می برد که مهمترین عناصر آن نماینده جهات اصلی هستند و به سبب همین جهت دهی به مکانی محصور است که باغ ایرانی فضایی معین و دارای روح مکان می شود. علاوه بر هندسه کلی و جهات اصلی تأثیرگذار بر هندسه باغ ایرانی، در اجزای باغ ایرانی نیز توجه خاصی به شکل های هندسی شده است و شکل مربع که فاصله بین اجزای باغ را ساده و روشن نشان می داد، از اهمیت خاصی برخوردار بوده است-4 (Pirnia, 1994, 9)

۲-۲-۲ بازار های ایرانی

بازار در زبان پهلوی «واکار» و «وازار» آمده و به معنای محل داد و ستد و اجتماع است. این واژه ایرانی به زبان برخی از سرزمین هایی که با ایران تبدلات بازرگانی داشتند، مانند سرزمین های عربی، ترکی، عثمانی و برخی از کشورهای اروپایی، راه یافته است. در زبان فارسی بازار به عنوان اسم مکان به معنی محل خرید و فروش کالا است و با وجود آنکه این واژه امروزه بیشتر درباره بازارهای دائمی، اصلی و قدیمی شهرهای کهن و تاریخی به کار می رود، در گذشته گاه به صورت ساده و گاه با پیشوند یا پسوندهایی به معنی مکان خرید و فروش به طور مطلق بوده است. واژه بازار در ادبیات فارسی مفهومی وسیع و گسترده دارد و به معنی محل شلوغ و پرازدحام، اعتبار و اهمیت اشخاص و غیره به کار می رفته است. (عابدی، ۱۳۸۷:۳۵)

۲-۲-۱ عناصر و فضاهای بازار

راسته اصلی - راسته فرعی (رسته) - دالان - چهارسو - میدان - جلوخان - حجره - کاروانسرا (سرا) - تیمچه - قیصریه

۲-۲-۲ مهمترین خصوصیات بازار

۲-۲-۲-۱ تأثیر فضایی بازار بر مخاطب

واحد تشکیل دهنده بازار حجره می باشد. این حجره ها به صورت طولی در کنار هم قرار می گیرند و راسته ها را تشکیل می دهند. شبکه ای از راسته ها که اغلب شبکه ای سرپوشیده هستند با سراها که دارای حیاط هستند ترکیب می شوند و سایر کاربری ها نیز داخل این سازماندهی فضایی جای می گیرند، ولی درک کلیت بازار برای مخاطب امکان پذیر نمی باشد، مگر از طریق تجربه جزء به جزء فضاها. اگر فردی برای اولین بار وارد بازار شود، انتخاب گذر ها به صورت تصادفی خواهد بود و درک کلیت بازار امکان پذیر نیست ولی پس از چندین بار حضور در بازار فرد با کنار هم قرار دادن این جزئیات قادر به درک شفافتری از فضا می گردد و می تواند مسیر خود را از قبل تعیین و انتخاب کند، این در حالی است که در مراکز خرید امروزی درک فضا از کلی به جزء صورت می گیرد، به طوری که خریدار وارد یک فضای مرکزی می گردد و به طور آزادانه در تمام نقاط حضور می یابد و مسیر خود را انتخاب می کند، که این امر باعث می شود که برخی از مغازه ها که در محلی مناسبی قرار ندارند معمولاً از مسیر حرکتی خریداران حذف شود. زمانی که خریدار وارد بازار می شود، محیط و کالبد بازار او را احاطه می کند. این بازار است که مسیر حرکت و مکث های او را مشخص می نماید و در طول این مسیرها کالاهای مختلف رادر معرض دید خریدار قرار می دهد و باعث می شود حتی افرادی که به قصد خرید وارد بازار نگشته اند ترغیب به خرید شوند. (محمد مرادی، ۱۶۱، ۱۳۸۹).

۲-۲-۲-۲ تنوع و اختلاط کاربری ها

مهمترین و اصلی ترین عملکرد بازارها، عملکرد اقتصادی آن ها می باشد، ولی دنیای درون بازار مملو است از عملکردهای مختلف، که کاربری تجاری و مغازه ها همچون نخ تسبیح، تمام آن ها را کنار هم نگاه داشته اند. به طور مثال در بازار تبریز انواع کاربری ها از مذهبی تا بهداشتی را می توانیم ببینیم، جنبه غربی بازار مرکز ثقلی مذهبی بازار است جایی که مسجد جامع، مدرسه طالبیه و چند مسجد دیگر در آن واقع شده اند. مساجد بازارها نیز صرفاً محل انجام فرایز دینی نبوده اند، بلکه محلی بودند برای گردهم آمدن بازاریان و تبادل اخبار روز و تعاملات اجتماعی و همچنین آشنایی بازاریان با احکام شرعی داد و ستد. کلیت کالبدی و معماری حجره ها یکسان می باشد ولی به تناسب کاربری که برای آن مورد استفاده قرار می گیرند، تغییراتی در آن ها ایجاد می شود، به طور مثال با همین کلیت یکسان تفاوت هایی میان کاربری هایی مانند قصابی، نانوايي، پارچه فروشی یا طلا فروشی وجود دارد. امروزه کاربری های خدماتی مثل بانک نیز داخل بازار به چشم می خورد و همین چند عملکردی بودن و اختلاط کاربری ها در بازار از ویژگی هایی بوده که باعث شده، بازار حیات خود را با گذر زمان حفظ کند.

این تنوع کاربری ها همان کیفیتی است که در اکثر مراکز خرید بزرگ دنیا شاهد آن هستیم. این مراکز صرفاً فضاهایی جهت خرید و فروش نمی باشند بلکه تنوع کاربری های ایجاد شده، آن ها را تبدیل به فضاهای جهت بر کردن اوقات فراغت و یکی از مهمترین فضاهای تفریحی شهر ها کرده است (محمد مرادی، ۱۶۲، ۱۳۸۹).

۳-۲-۲ حضور حیات و تعاملات اجتماعی در بازار

بازار همواره به عنوان یکی از تأثیر گذارترین ارکان شهر بر تحولات اجتماعی، سیاسی و اقتصادی مطرح بوده است و می باشد. اکثر گرد همایی ها و اخبار مهم در قدیم در بازار شهر به وجود می آمدند. از همان زمان که در اعیاد بازار را می آراستند و در هنگام عزاداری و در ایام سوگواری، بازار را سراسر سیاهپوش می کردند، بازارها در تاسوعا و عاشورای حسینی و یا در مواقع خاص مذهبی تعطیل بودند و در آنها مراسم مذهبی و عزاداری بر پا می گشت. که امروزه همین قاعده در اکثر بازارهای ایران با برجاست. هنوز هم بازار همواره منعکس کننده حال و هوای شهر و مردم آن است. کالبد آن نیز به گونه ای است که کاملاً پاسخگوی این امر می باشد. اگر چه رشد بازارها اغلب بدون طرح و نقشه قبلی و به صورت خودرو بوده و مهمترین امر تأثیر گذار بر آن امر خرید و فروش و مسایل مربوط به آن بوده است. مسایل اجتماعی و پیش بینی فضاهایی جهت تعاملات اجتماعی نیز همواره مورد توجه بوده اند و این موضوعی است که معماری و شهر سازی امروز ما به شدت مورد بی توجهی قرار گرفته است (محمد مرادی، ۱۶۲، ۱۳۸۹).

۳- مروری بر ادبیات تحقیق

۳-۱ پیشینه تحقیق

به دلیل نو بودن موضوع باغ بازارها، طبیعی است که تحقیقات انجام شده در این زمینه نیز بسیار نادر باشد، اما برخی از پژوهش های صورت گرفته در زمینه مباحث مربوط به بازارها و نتایج آن ها عبارتند از: عبدالله زاده طرف (۱۳۸۸) معتقد است که رویکرد نظری به بحث خرید و فروش در کنار تفریح، ساختارهای جدیدی از فضای تجاری را در دنیا باعث شده که در میان الگوهای مختلف در فضاهای تجاری، آن هایی موفق هستند که با فضای شهری به خوبی تلفیق شده اند. رجبی (۱۳۸۸) بر این باور است از آنجا که بسیاری از شهرها، دارای بخش هایی نظیر بازارها هستند که عنصر مهمی در منظر و هویت شهری محسوب می شوند، احیای این بخش ها به احیای کل شهر کمک می کند. سلطانزاده (۱۳۸۶) نیز معتقد است در دوره معاصر، حیات شهری و کالبدی اغلب بازارها به صورت های گوناگون به مخاطره افتاده و تاکنون فضاهای تجاری مطلوب و مناسبی جایگزین آن ها نشده است.

۳-۲ ایده و طرح باغ بازارها در کشور های توسعه یافته

پیتر اسمیت معتقد است، عملکردهای اساسی شهر، چهار نوع وحدت را به وجود می آورد: (۱) شهر مفهوم وحدت بین انسان و نیروهای جهان خلقت را عینیت می بخشد. (۲) وحدت بین انسان و شهر، میل به مشارکت و همبستگی اجتماعی در شهر حاکی از انسجام در شهر است. (۳) اولویت داشتن وحدت بر کثرت در عناصر شهری، سبب بوجود آمدن یک کل واحد می شوند. (۴) هماهنگی فضاهای کالبدی شهر با محیط زیست و فضاهای سبز، سبب زیبایی و مطلوب شدن فضاهای شهری می شوند. (Smith, 1974:117-120)

برخی از مدل های نوین مراکز خرید که از اواخر دهه ۱۹۴۰ مطرح شده اند، عبارتند از: خوش منظره، مدنی، شهری، شهر سبز و نظایر آن، هر مدلی تصور ایده آلی از مراکز جدید خرید را به نمایش می گذاشت. در مدل مرکز خرید خوش منظره، طراحان مانند باغبانان چینی، کار خود را همچون نقاشی تلقی می کردند که باید میزان خطوط مستقیم اندک، چشم اندازها دور و نزدیک، خط ها متنوع و ترکیب ها شگفت انگیز باشد؛ مانند مراکز خرید پارک فارست. در مدل مراکز خرید مدنی، مراکز خرید آمریکایی مکان هایی هستند که فرهنگ، اجتماع، تجارت و شادمانی با هم ترکیب شده اند. در

مدل شهر سبز نیز بخشی از آن پارک، بخشی محل گردهمایی عمومی و بخشی محل گردهمایی مذهبی بود. این مدل هم فرصتی برای فراغت از فشارهای شهری و همزمان با آن تنفسی متمدنانه و رهایی بخش تلقی می شد. تا جایی که به مرکز خرید مربوط می شد این طرح، فضای بیشتری را به چمن کاری و فضای باز اختصاص می داد. از دهه ۱۹۵۰ به بعد نیز شکل های بی شماری از مراکز خرید به وجود آمدند. رویکرد خرید تفریح و منطق پویای تفریح و سرگرمی، چرخه های اقتصادی و اشیاع بازار، صحنه را برای شکل گیری دو جریان کاملاً متضاد، اما مرتبط با هم آماده نمود (سمیلی، ۱۳۸۴: ۱۹-۲۵). به عنوان نمونه، پروژه شین جوکو یکی از این موارد است که از بزرگترین مراکز تجارتي و تفریحی توکیوی ژاپن می باشد. نمونه دیگر، طراحی و ساخت مراکز بزرگ یا مگا مراکز در قرن بیستم می باشد. این مراکز معمولاً در اطراف و حومه شهر ساخته می شدند که شامل: فروشگاه های بزرگ، فضاهای تفریح و سرگرمی، ساختمان های اداری و ... بودند و از طرف دیگر مناطق تجاری مراکز شهر نیز در رقابت با این مگا مراکز حومه ها، فضاهای مختلط چند منظوره می ساختند (Chiara, 1990:779).

۳-۳ تعامل انسان با طبیعت از دیدگاه بزرگان

محققان ارتباط با طبیعت را در سه سطح تماشای مناظر طبیعی یا تصاویری از طبیعت، بودن در طبیعت و درگیری و تعامل با طبیعت تقسیم بندی می کنند و معتقدند قرارگیری در معرض طبیعت چه به صورت ارادی و آگاهانه و چه ناخودآگاه و غیرمستقیم منجر به بروز واکنش های مثبتی از سوی مردم می شود. اگرچه پایه و اساس ژنتیکی در هرگونه تمایل به واکنش مثبت به طبیعت و محیط های طبیعی امروز یکی از ضعف های پیش روی بشر است و نیازمند آموزش، فرهنگ سازی و تجربه مکرر محیط های طبیعی است. گروه دیگری از پژوهش ها نشان داده است دید به طبیعت، شنیدن اصواتی از طبیعت و داشتن هرگونه تجربه از طبیعت موجب کاهش تنش و استرس می شود. ارتباط با طبیعت حس آرامش و آسودگی خاطر را برای کاربران فضا ایجاد می کند و افرادی که در محیط کار خود، از وجود گیاهان بهره می برند، پربازده تر، راحت تر، سالم تر و خلاق تر هستند و فشار و استرس کمتری را نسبت به کسانی که از این نعمت بی بهره اند، تحمل می کنند و فضای کار خود را از لحاظ زیبایی شناسی خوشایندتر ادراک می کنند آن ها به انجام کار خود مشتاق تر هستند، کمتر دچار نا کامی می شوند. تأثیرات طبیعت بر افراد با توجه به ویژگی های محیط های طبیعی مختلف، متفاوت است. پارک ها، باغ ها و سواحل رودخانه ها و دریا احساس شادی، سرگرمی، راحتی و گفتگو را القا می کنند. محیط هایی که از وجود مناظر آبی بهره می برند مکان های با اهمیت تری برای تفریح، سرگرمی، معاشرت و فعالیت های اجتماعی هستند (Amani, 2014:47)

۳-۴ تعامل انسان با طبیعت از دیدگاه معماری

طبیعت با همه زیبایی و جذابیت آن، دو محدودیت برای انسان فراهم می کند:
الف - محدودیت مادی: انسان نمی تواند همه شرایط را تحمل کند و ناچار به جدایی از طبیعت و رجوع به محیطی متفاوت است.
ب - محدودیت های نظری: بینش انسان درباره جایگاه طبیعت و نسبت آن با انسان، گاه آن را بالاتر یا پایین تر از سطح انسان تعریف می کند.
هر دو عامل سبب شکل گیری معماری و محیط هایی متفاوت در دل طبیعت می شود. گونه های گوناگون آب و هوایی و ویژگی های معمارانه خاصی را پدید می آورند. این عامل یک معیار هویت بخش در معماری و باغ سازی جهان بوده است و این وجه را می توان لایه روبرویی و کالبدی هویت معماری دانست. عامل دوم پنهان است؛ چون علت تفاوت های کالبدی معماری های گوناگون در تفاوت نگاه آن ها به انسان، طبیعت جستجو می شود. (Noghrehkar, 1999:326)

۳-۵ روش های مختلف ارتباط با طبیعت از دیدگاه صاحب نظران

در مورد شیوه های گوناگون ارتباط با طبیعت در مکاتب معماری و باغ سازی دسته بندی های متفاوتی وجود دارد. گروتو دو مکتب نظری (شرقی و غربی) و سه مکتب باغ سازی (ژاپنی، فرانسوی و انگلیسی) را از هم تفکیک و ویژگی های هر یک را تشریح کرده است؛ ولی او اشاره ای به باغ سازی کهن و ریشه دار ایرانی با سابقه چند هزارساله و متفاوت با هر سه مکتب خود نکرده است. مطالعات دقیق تر جواهریان به شکل بهتری ریشه ژاپنی باغ انگلیسی و ریشه ایرانی باغ فرانسوی را نشان داده است. به گفته جواهریان اساساً دو ابرالگوی باغ ایرانی و ژاپنی در طول تاریخ بوده که به دو صورت منظم و آزاد شکل یافته اند و با تغییر شکل هایی در مکاتب گوناگون به کار رفته اند (Noghrehkar, 1999:328).

۴- جایگاه باغ و بازار در ایران

۴-۱ جایگاه بازار در ایران

پیشینه بازارها در ایران به چند هزار سال قبل از میلاد می رسد. بر اساس اطلاعات موجود در منابع تاریخی، از اوایل قرن اول هجری به بعد در بسیاری از شهرهای جدید و کما بیش همه شهرهای قدیمی، بازارهایی دایمی با فضاهای ساخته شده وجود داشت. از دوره سلجوقیان به بعد شاهد شکوفایی بازار

در فضاهای شهری ایران می شویم و در دوره صفویه به دلیل برقراری امنیت کامل و توسعه روابط خارجی و گسترش مبادلات تجاری، رونق بازار به اوج خود می رسد. در ایران، بازارها مهم ترین محور ارتباطی و فضای شهری بوده و در گذشته به طور معمول در امتداد مهم ترین راه ها و محورهای ارتباطی که از یک دروازه شروع و تا مرکز شهر ادامه می یافت شکل می گرفتند (سلطان زاده ۱۳۳۱)

۲-۴ جایگاه باغ در ایران

شهرهای تاریخی ایران همواره پذیرای حضور باغ در اشکال گوناگون خود بوده اند، نحوه حضور و ظهور باغ در شهر دارای ابعاد بسیار متفاوتی است و در هر کجا بسته به محیط، اقلیم و فرهنگ شکل خاصی را پذیرفته است. از آنجا که گستره باغ ایرانی تنها به تک باغها خلاصه نمی شود و می توان ابعاد متفاوتی از حضور این پدیده در زندگی خصوصی و جمعی ایرانیان بر شمرد و از آنجا که مقیاس باغ ایرانی از حیاط کوچکترین خانه ها تا مقیاس شهر پایتخت هایی چون اصفهان عهد صفوی جلوه می نماید، از این رو جایگاه باغ در شهر ایرانی از اهمیت خاصی برخوردار است.

شکل گیری شهرهای تاریخی ایران و رشد و توسعه آنها، با توجه ژرف به بحث باغ و باغ سازی چه در رابطه ساختاری میان باغ و شهر، و چه در استفاده از باغ و عناصر مهم باغ سازی در پیکره شهر صورت پذیرفته است. در این راستا نه تنها باغها از موقعیت شهری تأثیر پذیرفته اند بلکه شهر و مجموعه های شهری نیز تحت تأثیر باغ یا مجموعه باغ ها قرار گرفته و حتی گاه استخوان بندی محورهای اصلی شهر را شکل بخشیده اند.

معماری و شهرسازی ایران جولانگاه حضور باغ به سبک و سیاق خاص خود است و پدیدآورنده الگوهای بی نظیر پیوند، درهم تنیدگی و یگانگی باغ، معماری و شهر است. پیوندی که تأثیرات ساختاری و شکلی را از یک سو، جنبه های معنوی، مفهومی و روانی را از سوی دیگر، و همچنین نیازهای زیست محیطی و حیاتی مردمان و زیستگاه آنان را پدید می آورد. شناسایی تجارب طرح ریزی شهر ایرانی در ارتباط با نحوه بهره گیری از باغ در ساختار شهر و فضاهای شهری می تواند نقش ارزنده ای را برای بازسازی، مرمت و توسعه این شهرها ایفا نماید. (article.tebyan.net)

۵- نمونه های موردی

۱-۵ باغ شهر مراغه

شهر مراغه از قدیمی ترین شهرهای ایران و آذربایجان است. این شهر در شمال غربی ایران در ۳۷ درجه و ۲۳ دقیقه عرض شمالی و در ۴۶ درجه و ۱۶ دقیقه طول شرقی و بر دامنه های جنوبی سه پهنه واقع گردیده است. محدوده آن از غرب به دریاچه ارومیه و از شرق به دشت هشتروند و از جنوب به جلگه میاندوآب منتهی می شود و به شهرستان های هشتروند، ملکان، بناب و دریاچه ارومیه محدود است. مراغه را به خاطر داشتن باغ های میوه، مناطق سرسبز داخل و خارج شهر، سه پهنه و دامنه ها و مراتع زیبایش باغ شهر نامیده اند و میتوان از آن به عنوان قطب توریستی منطقه شمال غرب کشور یاد کرد. (<http://tabriz.trib.ir>)

۲-۵ پارک بازار لنگرود

مجموعه پارک بازار لنگرود، در ضلع جنوبی شهر و در همسایگی بازارهای هفتگی شهر (در محوطه پارک فجر) واقع شده است. تعداد کل واحدهای تجاری مجموعه، ۶۳۷ واحد می باشد. علیرغم این که فعالیت های تجاری در مجموعه پارک بازار در تمام روزهای هفته جاری است، اما این مجموعه از رونق جمعیتی و اقتصادی نه چندان مناسبی در روزهای عادی برخوردار است. در پارک بازار علاوه بر فعالیت های تجاری روزانه مغازه های درون آن، هر هفته در روزهای جمعه، بازاری ویژه به نام "جمعه پارک بازار" نیز دایر می شود. در جمعه پارک بازار که پررونق ترین روز هفته برای پارک بازار به حساب می آید، علاوه بر فعالیت مغازه های درون آن، به طور میانگین هر هفته حدود ۶۰۰ الی ۷۰۰ بساطی بزرگ و بساطی کوچک (دست فروشان)، از شهرستان های مختلف استان و نیز سایر استان ها به درون پارک بازار می آیند و کالاها و اجناس خود را جهت فروش در معرض دید مردم و مراجعه کنندگان به پارک بازار، قرار می دهند. (معمدنی مهر و مطیع دوست، ۱۳۸۹: ۴۱-۵۰).

داهانه علمی تخصصی پاپا شهر

نمایش ساختار پارک بازار شهر لنگرود (معمدی مهر و همکاران، ۱۳۸۹).

۳-۵ پارک بازار مشهد (الماس تابان)

شرکت الماس تابان پروژه‌ی هوشمندانه‌ی دیگری با عنوان «پارک بازار» را در منطقه‌ی استراتژیک، پرجمعیت و کم برخوردار شهر مقدس مشهد با نوید و بشارت «هوای تازه تجارت» آغاز نموده است. از آن جهت پروژه‌ی «پارک بازار» را می‌توان پروژه‌ای هوشمندانه نامید که با ظرافت تمام توانسته تمامی نیازهای جمعیت پشتیبان خود را مدنظر قرار دهد و به ترکیبی خلاقانه و هوشمندانه از امکانات ضروری یک مرکز خرید ایده‌آل و جذاب با عنوان «تفریح خوب، تغذیه سالم و خرید متفاوت» دست یابد.

شرکت الماس تابان همواره در انتخاب و گزینش پروژه‌های خود در گام نخست به موقعیت جغرافیایی پروژه، دسترسی‌ها، امکانات شهری منطقه، جمعیت پشتیبان و دیگر عوامل موثر در موفقیت و رونق یک مرکز خرید توجه ویژه‌ای داشته است.

شیوه و رفتار خرید مردم در گذر زمان دستخوش تغییرات بسیاری شده است. امروزه مردم توقع دارند از مراکز خرید نمایند که در کنار بر طرف نمودن نیازمندی‌های آن‌ها، به فکر رفاه و آسایش آن‌ها نیز باشند. این در شرایطی است که عمر راسته بازارها و بازارهای خطی و غیرمتمرکز در سطح شهر به پایان رسیده است؛ مدیران و مسئولان شهری در شرایط فعلی بهترین گزینه برای مقابله با مشکلاتی هم‌چون ترافیک، امنیت، کنترل و نظارت بر قیمت‌ها، توزیع متوازن خدمات شهری، افزایش رفاه اجتماعی، توسعه صنعت گردشگری و ... را در گرو توجه ویژه به مراکز خرید حرفه‌ای می‌دانند. (<http://almastaban.ir>)

۴-۵ باغ بازار سبزوار

سال شروع پروژه ۱۳۹۰

موقعیت: استان خراسان رضوی - شهر سبزوار

کارفرما: شهرداری سبزوار

ماهنامه علمی تخصصی پاپا شهر

باغ بازار از جمله طرح های اقتصادی، تفریحی، فرهنگی است که توسط شهرداری ها به منظور زیباسازی و رونق اقتصادی شهرها اجرا می شود. اجرای این طرح در شهرهای شیراز، اصفهان و همدان از نمونه هایی موفق است که در رونق اقتصادی نقش به سزایی دارد. به گزارش روابط عمومی سازمان عمران و بازآفرینی فضاهای شهری شهر سبزوار، باغ بازار سبزوار نیز با هدف رونق اقتصادی و الگوگیری از شکل هندسی بازار اصفهان در میدان نقش جهان این شهر اجرا می شود.

ایده پروژه از دیگرام بازار شهر اصفهان برداشت شده است. در شهر اصفهان، میدان نقش جهان به عنوان باغ درون کالبدی مشابه موقعیت سایت مورد نظر فرض شده و راسته بازار با حرکتی نامنظم خود را به میدان رسانده است. در مجاورت مسیر شلوغ و پر تحرک راسته بازار، فضاهای آرام سراها و تیمچه ها با کالاهای تخصصی مربوطه قرار دارد. در گرته برداری از بازار شهر اصفهان، از دیگرام فوق الذکر، مسیر راسته بازار دیواره حیاط مرکزی را تشکیل می دهد و مراجعین پس از عبور از مسیر راسته های تخصصی وارد باغ مرکزی شده و بطور کلی از هیاهوی بافت شهری جدا می شوند.

این کانسپت با هدف جذب بیشتر مراجعه کننده یا خریدار به واحد های تجاری واقع شده در این مجتمع یا بازار تجاری، طرحی پست مدرن به حساب می آید که هم به نیازهای روز مشتریان واحد های جدید مجتمع های تجاری و شاپینگ مال ها توجه شده است و هم در طراحی آن از الگو باغ ها و بازار های قدیمی ایران را در طراحی مد نظر قرار داده است. (<http://haftshahraria.com>)

۵-۵ جنگل های عمودی چین

جنگل های عمودی چین که در شهر نانجینگ واقع شده اند، روزانه ۶۰ کیلوگرم اکسیژن تولید می کنند که برای آب و هوای بسیار بد این کشور، یک راهکار بسیار خوب محسوب می شود. در حال حاضر شاخص آلودگی این شهر ۱۶۷ واحد است که در رده «ناسالم» قرار دارد. این جنگل ها که به «برج های نانجیانگ» شهرت دارند، قرار است مراحل ساختشان در سال ۲۰۱۸ میلادی به پایان برسد و نخستین جنگل های عمودی آسیا به شمار می روند. طراح این برج ها، یک معمار ایتالیایی به نام «استفانو بوری» است. گفته می شود ارتفاع این ساختمان ها به ترتیب ۲۰۰ و ۱۱۰ متر است و در بین آن ها بالغ بر یکهزار درخت و حدود ۲۵۰۰ بوته و گیاه از ۲۳ گونه مختلف خودنمایی می کنند. بلندترین برج شامل واحدهای اداری، موزه، دانشکده معماری و کلوب هایی در پشت بام است. این در حالی است که برج کوچک تر، یک هتل با ۲۷۴ اتاق است و استخری در پشت بام نیز دارد.

بالکن های اتاق های این برج، چشم انداز زیبایی به جنگل های عمودی دارند. لازم است اشاره کنیم که این نخستین جنگل عمودی ای نیست که استفانو طراحی نموده. وی پیش از این نیز در میلان در ایتالیا و لوزان در سوئیس ساختمان هایی شبیه به این برج ها را ساخته است. به این ترتیب نانجیانگ سومین شهر دنیا است که جنگل های عمودی در آن ساخته می شود. همچنین این شرکت معماری تصمیم دارد برج های جنگلی مشابهی در چونگ کویینگ، شیجیاژوانگ، لیوژو و شانگهای نیز بسازد. در این دوره زمانی که هوای آلوده به معضل بسیاری از کلان شهرها تبدیل شده است، ساخت چنین جنگل هایی بسیار کمک کننده به شمار می رود. (<http://rooziato.com>)

۵-۶ باغ شهر ابنز هاروارد

ابنزر هاروارد که در آغاز عصر شهرسازی از او سخن به میان می آید، در مفاهیمی که برای شهر خود مطرح می کند (جامعه گرایی، کل نگری و نیز توجه به فضاها و خدمات جمعی و...) به تفکرات فرهنگ گرایان نزدیک است و همین دلیل توسط برخی در این نحله فکری نام برده می شود. از طرفی توجه به فضاهای عمومی و تفکرات سوسیالیستی او را به نظریات ترقی

ماهنامه علمی تخصصی پاپا شهر

گرایان نزدیک می کند. به هر حال نظریه باغ شهر ابنزر هاوارد که در اوایل قرن بیستم ارائه شد تحول مهمی در شهرسازی قرن بیستمی محسوب می شود به گونه ای که لویییز مامفرد متفکر و شهرساز بزرگ قرن بیستم چنین عنوان می کند:

در آغاز قرن بیستم دو ابداع مهم به وقوع پیوست: هواپیما و باغ شهر؛ این هر دو طلایه داران عصر جدید بودند. اولی بشر را قادر به پرواز بر فراز زمین ساخت و دومی مکان زیست نیکوتری را روی زمین به او وعده داد.

یکی دیگر از طرفداران وی لویدرادوین است که درباره ی نظریه باغ شهر چنین می نویسد: « صرفنظر از آنچه در آینده پیش آید باید اذعان کرد که تا زمان حاضر، معدودی از نظریه ها بوده اند که در زمینه یک بحث دقیق تر و منطقی تر دربارهمتروپولیس، چنین قاطعانه با عقاید جاری برخورد کرده باشد».

تاکنون افراد بسیاری نیز با نظریه باغ شهر هاوارد به مخالفت برخاسته اند. مثلاً لوکوربوزیه معتقد است که گسترش رشد شهرها بر مبنای الگوی انگلیسی « باغ شهر » موجب اتلاف وقت ساکنین و همچنین هدر رفتن زمین ها می شود و عقیده دارد که در اینگونه شهرها، نوعی روحیه ضد اجتماعی برای ساکنانش ایجاد می کند.

زیگفرید گیدئون راجع به انحطاط نظریه باغ شهر چنین می نویسد: « این نظریه هیچ راه حلی برای مشکل اصلی زمانه ارائه نمی دهد. یک راه حل موضعی چاره کار شهرسازی نیست بلکه تنها برنامه ریزی کامل در مقیاسی که تمام ساختارهای زندگی جدید را در تمام ابعادش در برگیرد، قادر خواهد بود که امور مهمی که هاوارد در ذهن داشت، به انجام برساند».

(<http://fekrebozorg.ir>)

۷-۵ باغ بیمارستان والنسیا

پروژه سازماندهی مجدد باغهای موجود در بیمارستان دلووس پورس بر اساس ایده اصلی یکپارچه سازی کل فضاهای موجود در باغی است که در سایت تخریب شده بیمارستان ساخته شده است. فقط بازوی قدیمی بخش پرستاری و نمازخانه کوچک سانتا لوسیا از ویرانی جان سالم به در برده بودند. باغ فعلی اندکی بالاتر از سطح خیابان است که به خطوط اولیه بلوکهای سیاه رنگ بیمارستان که حذف نشده اند ارتباط دارد. سیستم راههای خاکی با هندسه تناوبی با وجود فضاهای متفاوتی از گونه های مختلف درختان که در سرتاسر باغ پخش شده اند به فضاهای سبز آن شخصیت می بخشند. پیشنهاد احیاء اساساً مبتنی بر استفاده از یک نوع مصالح برای کفسازی به صورت شبکه ای سازماندهی شده است. فرشی شامل تکه های کوچک بازالت که در بستر سایت پهن شده است. بازو قدیمی پرستاری، امروزه به کتابخانه عمومی تبدیل شده است. بر روی این فرش، محوطه های خالی وجود دارد که یکی از آنها که در حال حاضر فاقد پوشش گیاهی است، تبدیل به باغ پرتقال خواهد شد.

پروژه همچنین شامل مداخله های باستانشناسی دیگری نیز می باشد؛ به طور خاص می توان به کلیسای باستانی بیمارستان که بزرگتر از کلیسای مجاور - سنت لوسی - است، اشاره کرد. این طرح شامل حفاری بقایای تاریخی کلیسا که در اعماق زمین طبق فونداسیون به جای مانده است و همچنین بازسازی محوطه داخلی به عنوان باغ می شود.

فضاهای خالی و سایه انداز در پناه تاجی از درختان از ترافیک سنگین منطقه در امان هستند. طرح پیشنهادی سطح فعلی باغ را حفظ می کند به گونه ای که دسترسی از طریق ورودیهای فعلی انجام می شود. این ورودیها با قابهای فولادی پوشیده شده اند و در هدایت به سوی بخش داخلی باغ نقش دارند. علاوه بر این، دو ورودی جدید پیشنهاد شده است. یکی از ورودیها که شامل باقی مانده ویران شده فضاها و دیوارهاست کنار موزه تصویری جدید قرار دارد و دیگری که از خیابان بیمارستان دسترسی دارد، مهمترین ورودی بشمار می رود و مسیر دسترسی به باغ و کتابخانه نیز هست. رمپ نرم و گسترده ای طبقات را

به ورودیهای باغ متصل می سازد. برفراز این رمپ ستونهایی قرار دارد که از اتاقهای قدیمی بیمارستان باقی مانده است و هال خارجی جدید شامل ۲۴ ستون ایجاد شده است. بازدیدکننده از این اتاق شیبدار وارد باغ می شود. بدین ترتیب دسترسی اصلی از طریق ورودی گوتیکی بیمارستان ایجاد می شود. اتاقهای سبز خارجی، زمین بازی کودکان، پوسته آهنی پوشیده شده که با گیاهان رونده برای نماهای جانبی محصور شده اند، از دیگر راه حل‌های طرح سازماندهی این باغ تاریخی در بیمارستان است. (<http://landscaper.ir>)

۶- تحلیل یافته ها

به عقیده نگارنده مواردی که در بخش نمونه های موردی ارائه گردیده است، از بهترین نمونه های موجود می باشد. لازمه ی تکمیل این فرآیند معماری با موضوع باغ بازار بناهای جدید جهت بازیابی و تدوین الگو و اصولی منطقی می باشد که تمامی جنبه های بستر اجتماعی و محیطی را شامل می شود که این خود یک پتانسیل بالا برای معماران در این صنعت می باشد. از این رو و با توجه به انعطاف پذیری بالای معماری می توانیم در چند سطح به طور خلاصه اعلام کنیم:

زمینه تاریخی: با توجه به نمونه های موردی و باغ و بازار که از دوره های قدیم در معماری ما وجود داشته است. زمینه تاریخی خود به انواع متنوع و بارزی نمود پیدا می کند. سنت گرایی در طراحی از سیمای شهرهای قدیمی الهام می گیرد و بر این اعتقاد است که توسعه جدید باید با محیط پیرامون رابطه تنگاتنگ داشته باشد.

زمینه اجتماعی و فرهنگی: فرهنگ مجموعه پیچیده ای است که در برگزیده دانستنی ها، اعتقادات، هنرها، اخلاقیات، قوانین، عادات و هرگونه توانایی دیگری است که بوسیله انسان به عنوان عضو جامعه کسب شده است. انسان ها به کمک فرهنگ که همان مجموعه ارزش ها، باورها، جهان بینی های مشترک به محیط خود معنا می دهند و فضای خالی را به مکان تبدیل می کند. فضا زمانی محتوای فرهنگی به خود می گیرد مکان نامیده می شود. ویژگی هر مکان هم اشیایی را که دارای شکل و بافت است را در بر می گیرد و هم روابط فرهنگی به مرور زمان در آن اثر ایجاد می کند.

زمینه کالبدی: همان گونه که در بخش نمونه های موردی اشاره شده است، اجزای شهر و محیط به تنهایی مورد مطالعه و ارزیابی قرار نمی گیرد بلکه در زمینه وسیع تر محیطی قرار می گیرد. یک فضای معماری با نظام بزرگ شهر در ارتباط است و در یک مجموعه قرار می گیرند. بنابراین باغ بازار پیوند معماری و شهرسازی و طبیعت می باشد.

۷- نتیجه گیری

با توجه به بررسی های انجام شده در خصوص باغ و بازار و جایگاه آن در ایران نتایج زیر قابل مطرح می باشد:

در استفاده معماران از فضای سبز باغ در بازارها این گونه به نظر می آید که توجه به فضای سبز و تعاملات اجتماعی بیشتر از شاخص های دیگر مورد توجه بوده است. مثلاً در پاک بازار لنگرود علاوه بر فعالیت تجاری روزانه در آن تعاملات اجتماعی افراد و استفاده از فضای سبز پاک نیز قابل مشاهده می باشد.

در خصوص باغ ها با عملکرد متفاوت به نظر می رسد که نوآوری و خلاقیت در ساختمان های بازار با توجه به ایده بازارهای کهن پتانسیل بالایی را می تواند ارائه کند. توجه به بعد تاریخی و فرهنگی و اقتصادی و اجتماعی به بهترین شکل در بازار ها و باغ ها نمود پیدا کرده است.

درخصوص راهکارها و ایده ها برای باغ بازار در نظر گرفتن عملکرد فضا این طور به نظر می رسد که راهبرد بسیاری را می توان با در نظر گرفتن شرایط و محیط طبیعی به کار گرفت.

منابع

- ۱- خوشخوی، مرتضی، ۱۳۷۱، گسترش آموزش و پژوهش در فضای سبز، در مجموعه مقالات سمینار فضای سبز، چاپ اول، انتشارات سازمان پارک ها و فضای سبز شهر تهران.
- ۲- طالقانی، ۱۳۷۱، کشاورزی در بخشی از فضای سبز، در مجموعه مقالات سمینار فضای سبز، چاپ اول، انتشارات سازمان پارک ها و فضای سبز شهر تهران.
- ۳- شریفی، مرتضی، ۱۳۷۱، مقدمه ای بر مبانی طراحی فضای سبز، در مجموعه مقالات سمینار فضای سبز، چاپ اول، انتشارات سازمان پارک ها و فضای سبز شهر تهران.
- ۴- پاپلی یزدی، محمد حسین و رجبی سناجردی، حسین، ۱۳۸۹، نظریه های شهر و پیرامون، چاپ چهارم، انتشارات سمت، تهران
- ۵- شکوئی، حسین، ۱۳۸۶، جغرافیای کاربردی و مکتب های جغرافیایی، چاپ ششم، انتشارات آستان قدس رضوی، مشهد
- ۶- بارو، کریستوفر، جی، ۱۳۸۰، اصول و روش های مدیریت زیست محیطی، ترجمه مهرداد اندروردی، نشر کنگره، تهران
- ۷- هال، پیتر جفری و فایفر، اولریخ، ۱۳۸۸، آینده شهری قرن ۲۱، ترجمه اسماعیل صادقی و ناهید صفایی، چاپ اول، انتشارات جامعه مهندسان مشاور ایران، تهران
- ۸- زیاری، کرامت ...، ۱۳۸۷، برنامه ریزی شهرهای جدید، چاپ هشتم، انتشارات سمت، تهران
- ۹- سازمان حفاظت محیط زیست، ۱۳۷۸، دستور کار سازمان حفاظت محیط زیست، تهران
- ۱۰- مولدان، پدربچ و همکار، ۱۳۸۱، شاخص های توسعه پایدار، ترجمه نشاط حداد تهرانی و ناصر محرم نژاد، سازمان حفاظت محیط زیست، تهران
- ۱۱- محمدی ده چشمه، مصطفی و محمدی، جمال، ۱۳۸۵، ارزیابی پایداری شهری از منظر پارک ها در شهر اصفهان، کنگره بین المللی جغرافیادانان جهان اسلام، دانشگاه اصفهان.
- ۱۲- سمیلی، د، ۱۳۸۴، تاریخچه یک موفقیت: احداث مراکز خرید، ترجمه عباس مخبر، مجله معمار، شماره ۳۳
- ۱۳- سیدان حسینی، مریم و میرعمادی، مهناز، ۱۳۸۸، در جهان معماری، مجله آبادی، شماره ۶۴
- ۱۴- عبدالله زاده، طرف، اکبر، ۱۳۸۸، سیر تحول شکل گیری فضاهای تجاری در غرب و شرق از نگاه تاریخ معماری، فصلنامه آبادی، شماره ۶۴
- ۱۵- رجبی، فاطمه، ۱۳۸۸، طراحی الگوی معماری در بافت تاریخی سیروس، پایان نامه کارشناسی ارشد معماری، دانشگاه تهران
- ۱۶- سلطان زاده، حسین، ۱۳۸۶، بازارهای ایرانی، چاپ چهارم، انتشارات دفتر پژوهش های فرهنگی، تهران
- ۱۷- کاظمی، عباس و ابادری، یوسف، ۱۳۸۳، زندگی روزمره و مراکز خرید در شهر تهران، مجله نامه انسان شناسی، شماره ۶
- ۱۸- عابدی، سیمیا، ۱۳۸۷، مجتمع تجاری تفریحی، پایان نامه کارشناسی معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان
- ۱۹- پیرنیا، محمد کریم، ۱۳۴۸، بازار ایران، مجله باستان شناسی، شماره ۳
- ۲۰- سلطان زاده، حسین، ۱۳۹۳، بازارهای ایران، تهران، دفتر پژوهش های فرهنگی، چاپ پنجم
- ۲۱- محمد، مرادی، اصغر، بهمنی اسکویی، فرشته، ۱۳۸۹، بازار سنتی تبلور آرمان های شهرسازی معاصر، فصلنامه طراح، شماره ۲، صفحه ۱۶۰-۱۶۳
- ۲۲- معتمدی مهر، اکبر و مطیع دوست کومله، ابوذر، ۱۳۸۹، نقش پارک بازار لنگرود در تغییرات فضایی شهر، فصل نامه علمی پژوهشی آمایش محیط، سال سوم، شماره ۱۱

- 2-Jacobs, A.B. & Appleyard, D., 1987, **Toward and Urban Design Mainifesto**, Journal of the American Planning Association, 53
- 3-Smith, P.F., 1974, **the Dinamics of Urbanism**, London Hutchin Son Educational
- 4- MAki, F. and Ohtaka, M., 1965, **Some Thoughts on Collective from**, Structure in Artand Science, Studio Vista, London
- 5- Chiara, D.E. J., 1990, **Building Types (time sawer)**, Mc Graw Hill Company, Newyork.
- 6- Jonas, R. and Josef, L., 2004, **The Sustainable Urban Development Reader**, Routledge London
- 7-Guedes, P., 1979, **Encyclopedia of Architectural Technology**, Mc Graw-Hill Company, Newyork.
- 8-Amani, Samaneh (2014) "Architecture along side nature," MANZAR, (44-47)24.
- 9- Noghrekar, Abdulhamid (1999) Introduction to Islamic identity in architecture, ministry of Housing and Urban Development, the office of architecture and urban design, publication of Sima payam, Tehran.
- 10- Daneshdost, Yaghoub (1990) "Iranian Garden," Journal of Asar, 224-214 ,19 & 18.
- 11- Darab, Diba and Ansari, Mojtaba (1997) "Iranian garden," Proceedings of Congress Architectural History the Citadel of Bam Iran - Kerman, Publication organizations Cultural Heritage, Tehran.
- 12- Zamani, Lillian and Amirkhani Arian Mohammad Reza (2009) "To recognize and analyze the position of the elements in the Iranian garden with an emphasis on the principles of religious ritual," Journal of Bagh Nazar, Year VI, (38- 25)11.
- 13- Khakznd, Mehdi and Amir Ahmed, Ahmad (2007) "A Glimpse of the approach between nature and architecture," Journal of Bagh Zazar,(47- 35)8.v
- 14- Pirnia, Mohammad Karim (1994) "Iranian gardens," Journal of Abadi, (9-4)15.
- 15- Shahcheraghi, Azadeh (2009) "Analysis of Iranian garden on the process of perception of Psychology theory ecologist," Journal of hoviati shahr, 62 -51)5(,3.
<https://article.tebyan.net/21669/%D8%AC%D8%A7%DB%8C%DA%AF%D8%A7%D9%87-%D8%A8%D8%A7%D8%BA-%D8%AF%D8%B1-%D8%B4%D9%87%D8%B1-%D8%A7%DB%8C%D8%B1%D8%A7%D9%86%DB%8C>
<http://tabriz.irib.ir/web/tabriz1003915/-/%D8%A8%D8%A7%D8%BA-%D8%B4%D9%87%D8%B1-%D9%85%D8%B1%D8%A7-1>
<http://almastaban.ir/%D9%BE%D8%B1%D9%88%DA%98%D9%87/%D9%BE%D8%A7%D8%B1%DA%A9-%D8%A8%D8%A7%D8%B2%D8%A7%D8%B1/%D9%81%D9%86%DB%8C-%D9%85%D9%87%D9%86%D8%AF%D8%B3%DB%8C>
<http://haftshahraria.com/project/%D8%B7%D8%B1%D8%A7%D8%AD%DB%8C-%D8%A8%D8%A7%D8%BA-%D8%A8%D8%A7%D8%B2%D8%A7%D8%B1-%D8%B3%D8%A8%D8%B2%D9%88%D8%A7%D8%B1>
<http://sabzevaronline.com/news.php?id=1509>
<http://rooziato.com/139564569/%D9%86%D8%AE%D8%B3%D8%AA%DB%8C%D9%86-%D8%AC%D9%86%DA%AF%D9%84-%D8%B9%D9%85%D9%88%D8%AF%DB%8C-%D8%A2%D8%B3%DB%8C%D8%A7>
<http://fekrebozorg.ir/%D8%A8%D8%A7%D8%BA-%D8%B4%D9%87%D8%B1-%D8%A7%D8%A8%D9%86%D8%B1%D8%B2-%D9%87%D8%A7%D9%88%D8%A7%D8%B1%D8%AF-%D8%B4%D9%87%D8%B1%D9%87%D8%A7%DB%8C-%D8%A8%D8%A7%D8%BA-%D9%85%D8%A7%D9%86%D9%86%D8%AF>
<http://landscaper.ir/gardens-of-the-hospital-in-valencia.html>